

Ökrész Károly

Szirmai Károly emlékének ápolása

Szirmai Károlyt ekként jellemezte író társa, kortársa Herceg János 1986-ban, amikor Temerinben átvette a róla elnevezett irodalmi díjat: „Szirmai Károly a jugoszláviai magyar irodalom eredeti, senki mással össze nem hasonlítható elbeszélője volt. Mai távlatból visszanezve, amikor életműve határozottabb kontúrokkal áll elénk, egy egészen különös világot mutatva, inkább az európai irodalomban kellene összehasonlítható példát keresni a Szirmai-novella szorongásokat kifejező sötét izzású művészetéhez. Akik Kafkával, Musillel mérték össze, ha volumenjében nem is, de a reménytelen emberi magány lelkiállapotában fogant hasonló kis remekműveit, nem jártak messze az igazságtól...”

Szirmai Károlyt nemcsak mint novellistát tartjuk számon, hanem mint a *Kalangya* szerkesztőjét, irodalomszervezőt, aki harcolt a dilettantizmus ellen, hogy ezáltal is az itteni magyar irodalom szerves részévé váljon az egyetemes magyar irodalomnak.

Herceg a következő szavakkal fejezi be méltatását: „Nem volt vezér, de tiszta kezű, becsületes literátor volt, aki magányossága ellenére híveket és tisztelő barátokat tudott maga köré toborozni. S ha a *Kalangya* a határokon túl is tud némi tekintélyt szerezni, Szirmainak volt köszönhető. A magyar irodalom legjobbait is megnyerve folyóiratának, s Németh László egy időbeni állandó közreműködésével a magyar literatúra berkeiben is izgatott érdeklődést keltett.

Ez a hálátlan, állandó kritikai permanenciát jelentő munkássága visszavetette a novellairásban. Esztendők múltak el, háború és forradalom zúgott át a tájon, emberi üldöztetésekkel súlyosbítva, s akit elnémitott ez a vihar, mint Szirmai Károlyt is, csak hosszú idő után térhetett magához.

Az ötvenes évek elején aztán újra megszólalt a novellista Szirmai Károly és egyre-másra írta drámai sűrítésű vízióit, hogy elbeszélő művészetének időben rövidebb eredményekben azonban jóval gazdagabb intervalluma felérjen arra a magaslati pontra, amely a mai napig se halványuló fénnel világítja be a jugoszláviai magyar irodalom tájait”.

Szirmai Károly 1890-ben Temerinben született, ahol édesapja - Szkalin Benjamin - aljegyző volt. A kisfiú még alig volt hat hónapos, amikor az apát áthelyezték Urszentivánra, tehát Szirmai születhetett volna a történelmi Magyarország bármely falvában, városában. Diákkorában Újvidéken kezdett írogatni, 17 éves korában jogot végzett, dolgozott mint aljegyző, ügyvédbojtár,

míg azután 1925-ben állást kapott a verbászi cukorgyárban és ott volt állásban 1960-ig. Irodalmi és irodalomszervező munkássága Verbászon teljesedett ki.

Temerinben felnőtt korában tudomásunk szerint egyszer járt, 1940-ben, amikor a temerini Gazdakör által alapított Telepen huszonöt újonnan épült házat adtak át a kétkezi munkából élő napszámos családoknak. Ezt, a temeriniekkel való találkozást írta meg a *Kalangyában* egy lírai hangvételű tárcában, **Szép magyar munka volt**, címmel. Önéletrajzában kétszer villantja fel szülőfalujával kapcsolatos élményeit, gyermekkorában, amikor édesapja szerb búcsúra Temerinből elhozatta a cigány zenészeket „akik Aranyszájú Szent Jánosról nevezett cigányprimásukkal két hétig húzták éjfél utánig a tágas folyosón a régi magyar dalokat és pesti vendég rokonoknak a talpalávaló magyar csárdásokat”. A másik már nem ilyen idilli, ez már szerkesztő korából való, amikor néhány volt írótárs azt kezdte híresztelni a *Kalangyáról*, hogy zsidó folyóirat, többen lemondták az előfizetést, így Fernbach Péter temerini nagybirtokos is, aki felvágatlanul visszaküldte a folyóiratot, s akivel Szirmainak e hazug vád miatt „súlyosan odavágó” levélváltása volt.

Mi temeriniek 1969-ben vettük fel vele a kapcsolatot, amikor a község ünnepére meghívtuk, de betegeskedése miatt nem jöhetett el: „pedig oly jól esnék ünnepelni szülő falumban”, írta. Több levélváltás után 1972 januárjában háromtagú küldöttség látogatta meg Verbászon Temerinből, ha már ő nem jöhetett közénk. Ezt a találkozót Matuska Márton újságíró megírta a Temerini Újságban és hangszalag is megörökítette a beszélgetést az akkor már nehezen mozgó, beteg íróval.

1972. október 6-án, 82 éves korában elhunyt Szirmai Károly, október 7-én temették Verbászon. A temetésen ott volt a temerini küldöttség is, szülőfaluja nevében Sárosi István iskolaigazgató vett tőle búcsút.

A verbászi községi temetési bizottságban már akkor megszületett az elképzelés, hogy az író halálának első évfordulóján állítsanak fel mellszobrot valamelyik kulturális intézményben. SZIRMAI KÁROLY IRODALMI DÍJ megalapításának gondolatát elsőnek az író fia, Szirmai Endre vetette fel egy levélben, amelyet a Vajdasági Tartományi Közművelődési Közösségnek küldött, még az író életében, 1972. szeptember 12-i keltezéssel. Ehhez ő maga aranyéremmel kívánt hozzájárulni.

Halálának első évfordulóján Verbászon irodalmi műsor keretében adóztak az író emlékének és emléktáblát helyeztek el kendergyári, valamint belvárosi lakásának falán, ahol élt és alkotott 1930 és 1968 illetve 1968 és 1972 között.

Közben 1972 őszén és 1973 tavaszán Matuska Márton Temerinben felkutatta Szirmai Károly szülőházát, ezt két riportban meg is írta az újvidéki, *Magyar Szóban*. Így azután 1973 októberére elkészülhetett a nagyméretű bronz emléktábla, Baranyi Károly újvidéki szobrászművész munkája, az író

dombormű arcmásával. Az emléktáblát a község ünnepén, október 23-án Németh István író leplezte le, Ladik Katalin színművész pedig az író **Önkeresés** c. versét mondta el. Németh István, a leleplezéskor keresetlen szavakkal emlékezett az íróra és kihangsúlyozta: „...ennek a falunak jutott az a megtisztelő feladat, hogy az író emlékét sajátos módon megőrizze. Nemcsak azért, hogy emléktáblát helyezett el Szirmai Károly szülőházára, bár e pillanatban épp ezzel leszünk gazdagabbak; nem egy emléktáblával, hanem egy megjelölt hellyel, egy művelődéstörténeti alappillérrel, amilyenből olyan kevés van ezen a vidéken”. Ezt a napot, ezt az ünnepet a kultúra jegyében tartotta a község: megnyílt Baranyi Károly és a Zlata szobrászművész házaspár állandó kiállítása, dr. Fehér Mihály temerini amatőr festő Temerint bemutató száz festményének tárlata, amelyet a község népének ajándékozott, és Andruskó Károly grafikus kiállítása is. A Helytörténeti Múzeum, amely egy évvel előtte nyitotta meg kapuit, új kiállítási anyaggal gazdagodott. Épülőben volt Temerin második új iskolája. A temerini Műkedvelő Színjátszó Egyesület és a Népkönyvtár, amelyek felvették Szirmai Károly nevét, az ünnepen átvették Baranyi Károly Szirmait ábrázoló domborművét, hogy épületük falára helyezték.

Az író halálának második évfordulóján Verbászon megalakult a SZIRMAI KÁROLY EMLÉKBIZOTTSÁG, melynek tagjai közéleti munkások, írók, pedagógusok, Verbász és Temerin képviselőinek soraiból kerültek ki, azzal a feladattal, hogy az emléknep megrendezésén kívül, mely Temerin és Verbász közös ünnepe, részt vegyen Szirmai Károly írói hagyatékának gondozásában és az irodalmi díj megalapítása körüli teendőkben és a díj odaítélésében.

1975. október 1-én a temerini valamint a verbászi öngazgatási érdekközösségek közgyűlései a SZIRMAI KÁROLY EMLÉKBIZOTTSÁG javaslata alapján határozatot hoztak a SZIRMAI KÁROLY IRODALMI DÍJ megalapításáról, ennek aláírására október 6-án ünnepélyes keretek között került sor Temerinben. Zsigmond Gyula a verbászi és Halász Károly a temerini érdekközösségek elnökei írták alá a határozatot. A HATÁROZAT és az IRODALMI DÍJ szabályzata szerint a díjat a vajdasági novellairodalom legkimagaslóbb értékeinek elismerésére alapították, azzal, hogy azt magyar illetve szerbhorvát nyelven író szerzők nyerhetik el, váltakozva kétévenként, a bírálóbizottság által legjobbnak ítélt novellás kötetért. A díj meghatározott pénzüsszegeből, oklevélből, és az elismerés más formájából, adott esetben az író fia, Szirmai Endre által ajándékozott arany emlékéremből áll.

Az IRODALMI DÍJAT első ízben 1976-ban ítélték oda Németh Istvánnak a **Lepkelánc** c. novelláskötetéért. A díjazott író Szirmai Károlynak a „csillagokon” küldött levelét a következő sorokkal fejezi be: „Légy továbbra is meggyőződve, hogy változatlanul szeretünk, hogy munkádnak méltó örökösei maradunk, mert egyre inkább az a meggyőződésünk, hogy tartósat csakis saját

valóságunk anyagából építhetünk azokra az alapokra, amelyeket itt jó részével Ti raktatok le, kedves Károly bátyám.” A díjátadás alkalmával, október 9-én Verbászon leleplezték Szirmai Károly bronzból készült mellszobrát, Baranyi Károly alkotását, a Testvériség-Egység Általános Iskola előcsarnokában. A szobor másik példányát ugyanezen évben a temerini Kókai Imre Általános Iskola előtt állították fel.

Az elkövetkezendő években is rendszeresen kiosztásra került a díj, másodszer Temerinben, Aleksandar Tiéma szerb írónak, utána pedig kétvétenként váltakozva Temerinben és Verbászon. Eddig 19- en kaptak díjat. A díj átadása az ünnepi műsor keretében történik az író emlékének felidézésével és a díjnyertes író és novelláskötetének bemutatásával. Erre rendszerint az író halálának évfordulóját követő hetekben kerül sor. Minden évben halálának évfordulóján, a két község képviselői megkoszorúzzák az író sírját.

Temerin pezsgő, gazdag kulturális életét a 70-es és 80-as években nem kizárólag a Szirmai megemlékezések jellemezték, hanem az amatőr színjátszók szorgos munkája, a képzőművészeti találkozók állandósulása, a főleg fiatalokból verbuválódott Művelődési Kör irodalmi rendezvényei és a Kör keretében működő néprajzi csoport gyűjtése, a helyi, a majd hetven éves tradícióval rendelkező, ma is megjelenő *Temerini Újság* tevékeny részvétele szellemi örökségünk közzétételében, a helytörténeti kutatások eredményeinek publikálása, hogy csak a legjelentősebb tevékenységeket említsük. Ennek a munkának köszönhető, hogy Mészáros Sándor helytörténeti monográfiájának, az *Évszázadok viharában*(1969) megjelenése után a nyolcvanas évek elejétől több helyi vonatkozású néprajzi, egyesülettörténeti, művelődéstörténeti munka jelent meg: Balog Lajos: **Temerin nyelvjárásáról** (1969); Penavin Olga - Matijevics Lajos: **Temerin és környéke földrajzi neveinek adattára** (1982); Harkai Imre: **Temerin népi építésze** (1983); Csorba Béla **Temerini: néphagyományok**(1988); Matuska Márton: **Temerini iparosok** (1989); majd ismét tőle: **A temerini).tűzoltóság száz éve** (1991) és Ökrész Károly: **A temerini plébánia története** (1993).

Visszatérve Szirmai Károly emlékének ápolására külön meg kell említeni az író születésének centenáriuma alkalmával tartott ünnepségsorozatot. Verbászon irodalmi est keretében emlékeztek az íróra, amelyen dr. Bori Imre akadémikus és Bordás Győző magiszter méltatta az író életútját és munkásságát. A temerini ünnepség keretében Herceg János felavatta az író emlékszobáját. Az író verbászi lakásának bútorarabjait, könyvtárának több könyvét, használati tárgyait, öltönyét és néhány festményt Verbász bocsájtott Temerin rendelkezésére. Ezenkívül az író életútját és irodalmi munkásságát bemutató mintegy 20 fénykép került az emlékszoba falaira. A centenárium

alkalmával a Hid és Üzenet irodalmi folyóiratok Szirmai különszámot jelentettek meg. Megjelent Szirmai Károly összes novelláinak első kötete: A veszteglő vonatok. Ebből az alkalomból a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete és a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Újvidéken kétnapos tanácskozást szervezett az író munkásságáról, több szempontból is értékelve a jugoszláviai magyar irodalomban betöltött szerepét. Itt kell még megemlíteni, hogy az író halálának évfordulójára a megszűnő régi verbászi temetőből az író és feleségének földi maradványait áthelyezték az újtemetőbe a község költségén, a síremléket pedig az író fia, Szirmai Endre állította. Temerinben a szülői házat, annak új tulajdonosa lebontotta 1986-ban, így azután most a helyébe épült háznak a falára került a dombormű-emléktábla, kiegészítve egy kisebb táblával, amelyen fel van tüntetve a lebontás éve, és a régi ház utcai formája.

Ezt a beszámolót Bori Imre beszédével fejezhetjük be legmáltóbban, amelyet 1993 márciusában, az író fia, Szirmai Endre a Szirmai-díj megalapításának emlékére a temerini könyvtárnak adományozott emléktábla felavatásakor mondott: „Nem Szirmai Károlynak, Temerin jeles szülöttének van szüksége erre az emléktáblára, hanem Temerin polgárainak és a polgárokkal együtt nekünk, vajdasági magyaroknak, hogy kegyelettel emlékezhessünk Szirmai Károly íróra, a *Kalangya* című folyóirat szerkesztőjére. Jó lenne hinni és tudni, hogy szaporodni fognak az ilyen emlékeztető jelek szerre Vajdaságban, és hogy ez a mostani tábla példa és ösztönzés lesz, hiszen alkotóink száma nagyobb, mint a házak, amelyekre tábla áll. Tábla, amely önbecsülésünk tartós és olvasható jelzése, alkotó értékteremtő képességünk dokumentuma, ittlétünk tanúbizonysága is.

Azért kell egyszer már erről is beszélnünk, mert biztatni kellene falvaink és városaink magyar lakosságát, hogy pártfogolja a történelem, a művelődéstörténet, sok évszázados múltja ilyen formájú emlékeit, a házat, ahol azoknak bölcsője ringott, s a sírt, ahol azokat temettük, akik tiszteletünket kiérdemlik. Vannak örömteli példáink, Temeriné, Szivácé, Verbászé, Szabadkáé, Kishegyesé, Adáé, Apatiné, és vannak égető, halaszthatatlan adósságaink is.

Ezekkel a gondolatokkal állok Szirmai Károly emléktáblája előtt, és köszönöm a törődő temerineknek, nemkülönben az edesapja emlékét oly áldozatkészen ápoló fiának, Szirmai Endre doktornak, nemcsak a tábla elkészítését, hanem a Szirmai-napok megrendezését és a SZIRMAI KÁROLY IRODALMI DÍJ megalapítását.”